

Gertruda Wieczorek

Rodzice a wybór zawodu

Problemy Profesjologii nr 2, 103-112

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gertruda Wieczorek

RODZICE A WYBÓR ZAWODU

Streszczenie

Określenie się zawodowe to szczególna decyzja zawodowa młodego człowieka. Złożoność tego procesu wyznaczają wielorakie czynniki podmiotowe i przedmiotowe.

Środowisko rodzinne jest podstawową przestrzenią, która ma wpływ na rozwój zawodowy młodzieży.

PARENTS AND THE CHOICE OF AN OCCUPATION

Summary

The choice of the future occupation and of the future school which is to help to obtain that occupation is determined by many external factors, such as the educational influence connected with the choice of an occupation and internal factors connected with one's general and professional development, as well as individual features. The factors that determine the choice of an occupation may differ from one another. Family environment is the factor which influences young people most evidently and which is most frequently mentioned by the youths. Parents have a particular impact on their children's educational and occupational choices. Family environment is an important indicator of children's and teenagers' occupational development. The family (parents) sometimes play a crucial role in shaping their children's occupational perspectives and therefore advisory activities should also be addressed to parents.

Wybór zawodu to jedna z najważniejszych decyzji w życiu człowieka, która pociąga za sobą pewne konsekwencje. Jest to wybór niezmiernie trudny, przede wszystkim ze względu na fakt, że wymaga uwzględnienia bardzo wielu czynników (np. własne pragnienia i aspiracje, uzdolnienia, cenione wartości, ograniczenia, zdrowie fizyczne, znajomość rynku pracy i jego potrzeb, specyfiki zawodów, a nawet szkół przygotowujących do wykonywania wybranego zawodu). To wszystko wymaga od młodego człowieka dużej dojrzałości, świadomości, czyli rzetelnego przygotowania. To właśnie od trafności oceny samego siebie, swoich możliwości, obiektywnej oceny zainteresowań i zdolności zależy dalszy rozwój młodego człowieka. Te podejmowane decyzje przez młodzież mają ogromną wagę nie tylko dla nich samych, ale również dla społeczeństwa, w którym będą w przyszłości funkcjonować. To od młodego pokolenia zależy przyszłość, którą przyjdzie im tworzyć.

O wyborze przyszłego zawodu oraz szkoły, która ma pomóc w jego zdobyciu, decyduje wiele czynników natury zewnętrznej, do których należą oddziaływania wychowawcze związane z wyborem zawodu (tzn. orientacja i poradnictwo zawodowe, rozwijanie zainteresowań i szczególnych zdolności, czynniki sytuacyjne) oraz natury wewnętrznej, związane

z kolei z rozwojem ogólnym i zawodowym człowieka i cechami indywidualnymi¹, np. inteligencją, zdolnościami, zainteresowaniami czy temperamentem². Czynniki decydujące o wyborze zawodu mogą być różnorodne. Często spotyka się, że do najczęściej się powtarzających należą: wpływ rodziców, zaspokajanie ich ambicji, możliwość dobrego zarobku, popularność lub prestiż zawodu, zainteresowania i pasje młodzieży, wpływ mediów i rówieśników. Czynnikiem, który szczególnie oddziałuje na młodych ludzi i najczęściej wymienianym przez młodzież jest środowisko rodzinne. To rodzice mają szczególny wpływ na wybory edukacyjno – zawodowe swoich dzieci, w czym nie ma zresztą niczego dziwnego³. To zupełnie naturalne, że człowiek przez całe życie, niezależnie od wieku, w wyjątkowych momentach zwraca się do najbliższych, oczekując pomocy, rady, wsparcia. Szczególne znaczenie ma to w kontekście wcześniej wspomnianych dynamicznych zmian w rozwoju psychofizycznym młodego człowieka, który nie osiągnął jeszcze dojrzałości gwarantującej trafność wyboru zawodowego, stąd tym większa rola osób mających mu w tym pomóc – nauczycieli, pedagoga, doradcy zawodowego, ale przede wszystkim – właśnie rodziców. I chociaż, jak już zostało wyżej wspomniane, przypada im uczestnictwo w procesie gwałtownych przemian w zachowaniu swego poszukującego własnej tożsamości dziecka, wciąż tworzą dla niego podstawową grupę odniesienia. Niezależnie bowiem od zmian w relacjach wewnątrz rodziny, ich znaczenie nie słabnie zupełnie, podobnie jak identyfikacja młodzieży z rodzinną wspólnotą⁴.

To właśnie w rodzinie dziecko styka się po raz pierwszy z różnymi zawodami, reprezentowanymi przez swoich rodziców, dziadków, czy innych dalszych krewnych i znajomych. Opowiadają oni o swojej pracy zawodowej, jej wynikach, radościach i kłopotach z nią związanych. Jeżeli wpływ rodziny na rozwój zawodowy dziecka ma być wpływem pozytywnym, należy dążyć do tego, aby w sposób możliwie szczerzy ukazywać dzieciom zarówno strony pozytywne, jak i negatywne wykonywanych przez członków rodziny zawodów⁵.

Dzieci w okresie preorientacji zawodowej bacznie obserwują czynności robocze swoich rodziców, rodzeństwa i osób z najbliższego otoczenia. Chętnie chcą w nich brać udział, posługiwać się prostymi narzędziami. Wykazują przy tym duże zainteresowanie, zadając dorosłym liczne pytania dotyczące wykonywania określonych czynności i posługiwania się narzędziami. Naśladownictwo czynności zawodowych osób dorosłych przejawia się w zabawach zespołowych dzieci, np. w nauczyciela, lekarza, policjanta, żołnierza, strażaka. Dzieci nie rozumieją i nie znają jeszcze wielu terminów określających czynności zawodowe i robocze, ale widząc je u osób dorosłych, próbują wykonywać te czynności tak, jak dorośli. W ten

¹ Jolanta Wilsz opracowała koncepcję stałych indywidualnych cech osobowości, które pełnią funkcje predyspozycji zawodowych. Koncepcja ta została omówiona w następujących publikacjach: J. Wilsz, *Teoria pracy. Implikacje dla pedagogiki pracy*. Kraków 2009; J. Wilsz, *Psychologizowana wersja koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości i jej wykorzystanie przy wyborze zawodu*, [w:] T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziazun i N. Nyczkało (red.), *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, nr III, Częstochowa – Kijów 2001.

² M. Czerwińska-Jasiewicz, *Psychologiczne problemy wyboru zawodu*. Warszawa 1991, s. 7.

³ Rezultaty badań planów edukacyjno-zawodowych młodzieży, uwzględniających wpływ środowiska rodzinnego zostały przedstawione w: J. Wilsz, *Plany edukacyjno-zawodowe uczniów w kontekście ich stałych indywidualnych cech osobowości*, „Problemy Profesjologii” 2009, nr 1.

⁴ W. Wrzesień, A. Żurek, I. Przybył, *Rodzice i ich dzieci w tańcu pokoleń*. Poznań 2005, s. 27.

⁵ Zob. G. Wieczorek, *Rola rodziców w procesie przygotowania dziecka do wyboru zawodu*, [w:] S. Czamecka, R. Majer, M. Mirowska (red.), *Rodzina w lokalnym systemie pomocy społecznej*, Częstochowa 2005.

sposób rozwijają szybko swoją wiedzę o zawodach i czynnościach roboczych, o charakterze, treści i właściwościach pracy⁶.

Należy jednak zdawać sobie sprawę z faktu, że nie wszystkie zawody mogą być ukazane dzieciom przez rodziców. Dlatego też wiele prac i zawodów poznają dzieci i młodzież poza domem rodzinnym, przede wszystkim w szkole, w trakcie lektury, w kołach zainteresowań i organizacjach młodzieżowych, poprzez środki masowego przekazu, a także w czasie codziennych kontaktów z rzeczywistością społeczną.

Środowisko rodzinne jest ważnym wyznacznikiem rozwoju zawodowego dzieci i młodzieży. Rodzina (rodzice) odgrywa czasem decydującą rolę w kształtowaniu perspektyw zawodowych swoich dzieci.⁷ Wśród rodzinnych zależności rozwoju zawodowego dzieci i młodzieży można wyróżnić wiele szczegółowych bodźców i uwarunkowań, takich jak np.:

- pochodzenie społeczne rodziców
- poziom kwalifikacji zawodowych rodziców
- pozycja społeczna rodziców
- pozycja zawodowa rodziców
- pozycja majątkowa rodziców
- zawodowe tradycje rodzinne
- cenione i chronione wartości przez rodziców
- aspiracje życiowe i zawodowe rodziców w stosunku do swoich dzieci
- światopogląd i przekonania społeczno-polityczne, kulturowe i gospodarcze rodziców
- kultura moralna i językowa w domu rodzinnym
- tematyka dyskusji rodzinnych
- dostęp dzieci do książek i czasopism w domu rodzinnym
- poziom technizacji życia rodzinnego.

Każdy z przedstawionych przykładowo wyznaczników ma swoistą „moc rozwojową”, ukierunkowującą myślenie i działanie dzieci, młodzieży i dorosłych⁸.

Wśród czynników wpływających w zasadniczy sposób na rozwój zawodowy człowieka D.E. Super⁹ wymienia grupę czynników sytuacyjnych, które wyrażają położenie społeczno-ekonomiczne rodziców, przekonania religijne, atmosferę domową, postawę rodziców wobec dziecka, jego nauki i zawodu oraz ogólną sytuację ekonomiczną kraju.

Oddziaływania wychowawcze mające na celu pomoc młodzieży w podejmowaniu przez nią decyzji zawodowej wywierane są głównie przez rodziców, szkołę oraz specjalistyczne placówki, m. in. przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

W literaturze podkreśla się także znaczenie innych uwarunkowań dążeń edukacyjnych rodziców. Już sam fakt przyjścia dziecka na świat w określonej rodzinie nie jest bez znaczenia dla całokształtu jego rozwoju. Pozycja społeczna, jaką zajmują rodzice, ich wykształcenie, styl życia, aspiracje, dążenia, zamożność i wiele innych czynników wyznaczają także określoną pozycję dziecka. Ta ściśle określona przynależność rodzinna ma istotny wpływ na po-

⁶ K. Czarniecki, *Rozwój zawodowy człowieka*, Warszawa 1985, s. 105.

⁷ D. Bańka, *Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży*, Katowice 1983.

⁸ Zob. J. Pieter, *Poznawanie środowiska wychowawczego*, Warszawa 1972; D. Bańka, *Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży*, Katowice 1983.

⁹ Cyt. za: M. Czerwińska-Jasiewicz, *Psychologiczna analiza cech decyzji zawodowych młodzieży szkolnej*, Warszawa 1979.

dejmowanie decyzji dotyczących jego wykształcenia w ogóle, jak na wybór odpowiedniej szkoły i zawodu.

Najczęściej wraz ze wzrostem pozycji społecznej rodziców wzrasta dążenie dzieci do zdobywania takiego wykształcenia, jakie zdobyli rodzice.

Dość częstym zjawiskiem jest także kontynuacja zawodów rodziców. Zjawisko to należy uznać za pozytywne wówczas, gdy dziecko samo decyduje się na kontynuację zawodu ojca czy matki, nie zaś wówczas, jest to wybór dokonany pod rodzicielską presją. Tendencja do dziedziczenia związana jest zazwyczaj z wysokim prestiżem społecznym zawodów, które wykonują rodzice. Odrzucenie natomiast wzorów zawodowych rodziców ma miejsce wówczas, gdy rodzice wykonują zawód mało atrakcyjny, gdy ich pozycja zawodowa jest niska. Wówczas najczęściej dziecko chce osiągnąć coś więcej, niż jego rodzice¹⁰.

Na ten dwojaki wpływ środowiska rodzinnego zwraca również uwagę J.L. Holland¹¹. Stwierdza on, że albo dzieci wybierają te same lub zbliżone zawody, jakie wykonują ich rodzice, i przez ten fakt utrzymują zawodową tradycję rodzinną, albo wybierają zawody całkiem inne po to, żeby robić w przyszłości coś innego, odmiennego, niż to, co robią rodzice. Określone zachowania prozawodowe kształtują się w środowisku rodzinnym m. in. poprzez obserwację, naśladowanie, krytykę i ocenę zachowań zawodowych rodziców wobec własnej pracy.

Systemową koncepcję wyboru zawodu przedstawiła J. Wilsz. Uwzględniła w niej wartości stałych indywidualnych cech osobowości człowieka, który dokonuje wyboru właściwego dla siebie zawodu¹².

Interesującą koncepcję wpływu środowiska rodzinnego na wybór zawodu przedstawia A. Roe¹³. Koncepcja ta, zwana *koncepcją wydatkowania energii*, zwraca uwagę, że rodzice swoją postawą wobec dziecka wpływają na jego ukierunkowany rozwój, a w szczególności na rozwój jego potrzeb. Jest ona szczególnie ważna przy dokonywaniu przez dziecko wyboru zawodu wraz ze zbliżaniem się czasu podjęcia w tej sprawie ostatecznej decyzji.

A. Roe wyróżniła trzy grupy rodziców reprezentujących trzy odmienne postawy rodzicielskie wobec swojego dziecka:

- *akceptacja dziecka* – sprzyja optymalnemu wykorzystaniu przez dziecko swoich własnych możliwości w dalszym życiu,
- *koncentracja na dziecku*, nadmierna ingerencja kontrola – powoduje uzależnienie dziecka od rodziców ograniczenie jego postawy odkrywczej,
- *unikanie i lekceważenie* problemów dziecka – postawa ta w istotny sposób wpływa na wczesną rezygnację z poszukiwania przez dziecko społecznego uznania gratyfikacji.

Nastawienie rodziców do dziecka, przewaga jednej z form kontaktu z nim wpływa w znacznym stopniu na wybór określonego zawodu i dziedziny zainteresowań. Dzieci akcep-

¹⁰ D. Bańka, *Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży*, Katowice 1983.

¹¹ Cyt. za: K. Czarnecki, *Rozwój zawodowy człowieka*, Warszawa 1985.

¹² J. Wilsz, *Poradnictwo zawodowe zindywidualizowane w kontekście koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości*, [w:] K. Rędziński, M. Zieliński (red.), *Spoleczne determinanty edukacji i gospodarowania*, Gliwice 2008; J. Wilsz, *Uwzględnianie stałych indywidualnych cech osobowości przy wyborze zawodu*, [w:] K. Uździcki (red.), *Edukacja ogólnotechniczna na przełomie XX–XXI wieku*, Kraków 2003; J. Wilsz, *Znaczenie koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości dla poradnictwa zawodowego*, „Pedagogika Pracy” 2001, nr 38.

¹³ Cyt. za: K. Czarnecki, *Rozwój zawodowy człowieka*, Warszawa 1985.

owane przez rodziców i związane z nimi emocjonalnie częściej wybierają zawody oparte na *kontakcie z ludźmi* (np. nauczyciel, lekarz, pielęgniarka), natomiast dzieci pozbawione tych kontaktów – częściej wybierają zawody wymagające *kontaktu z rzeczami* – techniką, maszynami, urządzeniami czy też informacjami.

Koncepcja wydatkowania energii zakłada więc, że praca z człowiekiem wymaga doświadczenia pozytywnych kontaktów (doznań, przeżyć) dziecka z rodzicami. Brak takich kontaktów w młodości sprzyja unikaniu przez dzieci kontaktów z innymi ludźmi, natomiast przejawia się w koncentrowaniu swoich myśli, uczuć i działań na kontaktach z rzeczami i przedmiotami.

Można tu również przedstawić inną, alternatywną hipotezę zaprezentowaną przez T. Sosnowskiego¹⁴. Brak pozytywnych kontaktów i doświadczeń dziecka z rodzicami może być głównym wyznacznikiem poszukiwania takich utraconych, niedoświadczonych kontaktów przy wyborze zawodu i przyszłej pracy jako *wyrównywanie braków i rekompensata* za utraconą wcześniej akceptację i więź emocjonalną. Autor tej hipotezy zwraca uwagę, że tak często bywa przy wyborze zawodu pedagogicznego lub też zawodu, którego wykonywanie oparte jest na kontakcie z innymi osobami (np. sprzedawczyni, fryzjerka, pielęgniarka itp.) przez wychowanków domów dziecka i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Negatywny wpływ rodziny przejawia się natomiast w doradzaniu dzieciom unikania pewnych zawodów, na przykład dlatego, że są one nieatrakcyjne, niskopłatne, wymagające dużego nakładu pracy, wysiłku fizycznego czy długiego okresu przygotowania zawodowego. Poprzez krytyczne uwagi rodzice mogą zachęcać dziecko do wyboru zawodu, który mógłby odpowiadać ich zainteresowaniom czy potrzebom. Także podawanie niepełnych, błędnych informacji o zawodach i szkołach do nich przygotowujących może być czynnikiem zniechęcającym do wyboru niektórych zawodów¹⁵.

Częstym błędem rodziców jest narzucanie dzieciom wyboru danego zawodu, nie licząc się z ich zainteresowaniami, możliwościami psychofizycznymi czy stanem zdrowia bądź też niewłaściwe rozpoznanie zdolności i zainteresowań dzieci.

Również E.B. Hurlock rozróżnia pozytywne i negatywne wpływy rodziny w zakresie wyboru zawodu.

Wpływ pozytywny według autorki polega na udzielaniu rad ułatwiających wybór zawodu, na kształtowaniu pozytywnych postaw wobec pracy, rozwijaniu zainteresowań zawodowych i właściwej samooceny, na stwarzaniu dziecku możliwości rozwoju jego zdolności i ich konfrontowania z wymaganiami zawodowymi¹⁶. Aby można było mówić o takim wpływie rodziny na wybór zawodu, musi ona podejmować działania, aby się do tego przygotować. Należy tu podkreślić znaczącą rolę procesu wychowania przez pracę w rodzinie.

Rodzina może być dla dzieci zarówno wzorem pozytywnym, jak i modelem świadomie odrzucanym. Odrzucanie zawodowych wzorów rodzinnych ma najczęściej miejsce wtedy, gdy pozycja społeczna rodziców ze względu na wykonywany zawód oraz posiadane wykształcenie jest niska i dziecko pragnie osiągnąć wyższą¹⁷.

¹⁴ T. Sosnowski, *Mistrz i uczeń*, Warszawa 1971.

¹⁵ S. Szajek, *Orientacja i poradnictwo zawodowe*, Warszawa 1979, s. 87.

¹⁶ E.B. Hurlock, *Rozwój młodzieży*, Warszawa 1965, s. 11.

¹⁷ Por. A. Sokołowska, *Stosunek młodzieży do jej perspektyw życiowych*, Warszawa 1967.

Duży wpływ na podejmowane przez dzieci i młodzież decyzje zawodowe ma atmosfera i poziom kulturalny domu rodzinnego, wykształcenie rodziców, ich status społeczny i zawodowy, stosunek do nauki i różnych rodzajów działalności zawodowej oraz ludzi taką działalność uprawiających, ich stosunek do własnej pracy zawodowej, postawy, hierarchia wartości i aspiracje życiowe¹⁸. Coraz istotniejsze stają się także warunki materialne rodziny, które mogą niekiedy stanowić przeszkodę w realizacji planów edukacyjnych i zawodowych, wtedy gdy rodzice nie są w stanie ponieść kosztów utrzymania i kształcenia.

Zdaniem B. Szczupał aspiracje zawodowe i edukacyjne dzieci zależą w dużej mierze od tego, a w jakim środowisku dorastały. Rodzina – jako grupa reprezentująca określone normy – a także panujące w niej warunki życia, niejednokrotnie decydują o planach młodzieży na przyszłość. Poprzez kształtowanie osobowości dziecka w znacznym stopniu decyduje o jego dążeniach oraz preferowanych wzorach sukcesu życiowego¹⁹. Standardy wpływające na aspiracje edukacyjne i zawodowe młodych ludzi uzależnione są przede wszystkim od tego, jaki poziom kulturalny reprezentują ich bliscy, jaki wykonują zawód, jakie mają wykształcenie i sytuację ekonomiczną, cele życiowe, ale także jaki mają system wartości i światopogląd. Owe standardy wytworzone w grupie rodzinnej wpływają na aspiracje jej członków²⁰. Potwierdzają to liczne badania, z których wynika, że w rodzinach, w których rodzice mają wyższe wykształcenie, dzieci dążą zazwyczaj do osiągnięcia pozycji edukacyjnej rodziców²¹. Z badań K. Musiańskiej wynika, że wyższe wykształcenie rodziców warunkuje wysokie aspiracje edukacyjno – zawodowe dzieci, średnie wykształcenie rodziców powoduje również średnie aspiracje dzieci, zaś wykształcenie zawodowe rodziców sprzyja kształtowaniu się średnich i niskich aspiracji ich dzieci.²² M. Szymański zauważa też pewną prawidłowość – wraz ze wzrostem pozycji społecznej rodziców wzrasta dążenie młodzieży do zdobywania takiego wykształcenia, jakie zdobyli rodzice. Jednocześnie zależność ta działa w drugą stronę – efekty kształcenia dzieci z rodzin o trudniejszych warunkach rodzinnych i środowiskowych są słabsze, przeważnie nie są one w stanie uzyskać wyższej pozycji społecznej niż ta, którą zdobyli rodzice²³.

Wielu autorów podkreśla, że sfera zawodowa stanowi jedną z najistotniejszych dziedzin życia człowieka, a decyzja o wyborze szkoły i przyszłego zawodu jest jedną z ważniejszych podejmowanych w całym jego życiu.

Jak już wspomniałam wcześniej z wieloma pytaniami dotyczącymi pracy i zawodów, ich roli i znaczenia w życiu człowieka i społeczeństwa dzieci zwracają się właśnie do rodziców. Rodzice natomiast nie zawsze dysponują dostatecznym zasobem aktualnej wiedzy o proponowanych swoim dzieciom zawodach, o wymaganiach stawianych kandydatom do wybieranych zawodów, o możliwościach zdobycia i wykonywania tych zawodów, o aktualnych potrzebach rynku pracy. Zdarza się również, że niewłaściwie oceniają uzdolnienia i możliwości swoich dzieci, a w podejmowanych decyzjach kierują się niejednokrotnie jedy-

¹⁸ Tamże, s. 88.

¹⁹ B. Szczupał, *Rodzina kształtuje osobowość dziecka*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 2, s. 36.

²⁰ Z. Skorny, *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*, Wrocław 1980, s. 88-89.

²¹ Zob. H. Porożyński, *Aspiracje życiowe młodzieży*, „Edukacja” 2001, nr 4, s. 64.

²² Zob. K. Musiańska, *Aspiracje życiowe młodzieży stojącej u progu dorosłości*, Kraków 2008, 111.

²³ M. Szymański, *Funkcje edukacji szkolnej w zmieniającym się społeczeństwie*. [w:] T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska, *Przemiany społeczno – cywilizacyjne i edukacja szkolna – problemy rozwoju indywidualnego i kształtowania się tożsamości*. Kraków 2005, s. 108.

nie własnymi pozytywnymi lub negatywnymi doświadczeniami życiowymi, własnymi aspiracjami lub społecznym prestiżem zawodu. Dlatego też istotne znaczenie ma przygotowanie rodziców do prowadzenia prawidłowej orientacji zawodowej. Pewną pomocą mogą być tutaj odpowiednie wydawnictwa, informacje w czasopiśmie, programach radiowych czy telewizyjnych²⁴. Jak pisze S. Szajek, obowiązek pomocy rodzicom w prowadzeniu orientacji zawodowej spoczywa głównie na szkołach i częściowo także na poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Do ich zadań w tym zakresie należy:

- wyposażenie rodziców w sposób możliwie wyczerpujący w wiedzę o zawodach, o wymaganiach stawianych kandydatom do zawodu, o przeciwwskazaniach lekarskich do wyboru szkoły i zawodu,
- wskazywanie właściwych dróg zdobywania kwalifikacji zawodowych, udzielanie informacji o programach nauki w szkołach ponadpodstawowych i uczelniach wyższych,
- udzielanie informacji na tematy rynku pracy oraz perspektyw rozwojowych poszczególnych grup zawodowych i zawodów.

Zadania te mogą być realizowane przez organizowanie zebrań informacyjno-konsultacyjnych, dyskusji, konsultacji indywidualnych i zbiorowych, gier zawodów, wystaw zawodoznawczych, punktów informacyjnych dla rodziców, udostępnianie rodzicom informatorów, poradników, charakterystyk kwalifikacji i innych materiałów zawodoznawczych²⁵.

W. Rachalska proponuje także wykorzystanie do poznawania zawodów wiedzy i doświadczenia poszczególnych rodziców, reprezentujących różne grupy zawodowe. Spotkania z nimi, organizowane na terenie szkoły pomogłyby innym rodzicom w rozszerzeniu wiedzy z zakresu zawodoznawstwa²⁶.

Często spotykamy się z sytuacją, że rodzice kierując się dobrem dziecka i z myślą o nim udzielają mu swej rady i pomocy. Niejednokrotnie jednak jest to po prostu namowa do wyboru określonej szkoły lub nawet podjęta przez nich decyzja co do kierunku dalszej nauki. Rodzice często dyktują dziecku rodzaj szkoły, nie licząc się zupełnie z jego zainteresowaniami i uzdolnieniami. Kierując się przy tym własnymi aspiracjami, a nieraz własnymi nie zrealizowanymi planami życiowymi, widząc w dziecku ich przyszłego realizatora. Dzieci często przyswajają sobie te aspiracje rodziców, czyniąc je swoimi albo pozostają pod ich presją i trudno im się od nich uwolnić.

Rodzina ma niewątpliwie bardzo istotny wpływ na kształtowanie aspiracji zawodowych swoich członków. Środowisko rodzinne stanowi dla dzieci, a szczególnie dla dorastających młodych ludzi, pewien układ odniesienia w zakresie osiągniętego poziomu wykształcenia, dochodów i stylu życia, formułowanych wzorców postępowania, w tym wzorców karier. Wyrażane sądy informujące o prestiżu określonych zawodów, akceptujące (lub nie) określony styl życia w sposób istotny wpływają na proces podejmowania decyzji zawodowych.

T. Nowacki podkreśla, że właśnie rodzicom przypada pierwszorzędna rola w rozwijaniu poszanowania pracy oraz wytrwałości w podjętych zadaniach²⁷ (Nowacki T. 2001: s. 225)

²⁴ W. Rachalska, *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie*, Warszawa 1984, s. 125.

²⁵ S. Szajek, *Orientacja i poradnictwo zawodowe*, Warszawa 1979, s. 91-92.

²⁶ W. Rachalska, *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie*, Warszawa 1984, s. 138.

²⁷ T. Nowacki, *Zawodoznawstwo*, Radom 2001, s. 225.

Udział rodziców w przygotowaniu swoich dzieci do pełnienia przyszłych ról zawodowych, jak i w decyzji dotyczącej wyboru konkretnego zawodu jest bardzo znaczny. Ważne więc, aby rodzice stali się ich właściwymi doradcami.

Współuczestnicząc w wyborze zawodu przez dziecko, rodzice powinni przyjąć postawę życzliwości, wsparcia i zrozumienia. Każdemu piętnastolatкови dokonującemu tego ważnego i niełatwego wyboru potrzebna jest pomoc i rada, i powinien ją znaleźć właśnie u rodziców.

I. Janiszowska²⁸ zwraca uwagę, że postawa rodziców wobec wyboru zawodu własnych dzieci nie zawsze jest właściwa. Autorka wyróżnia trzy rodzaje postaw:

1. *obojętna* – wybór pozostawia się dziecku, bo: *jak sobie samo wybierze, to nie będzie na nikogo narzekało*; rodzice ci przeceniają samodzielność dziecka, które w wieku kilkunastu lat najczęściej nie ma dostatecznych przesłanek do dokonania właściwego wyboru,
2. *narzucająca decyzję* – rodzice uważają, że dziecko w tym wieku nic nie może wiedzieć na temat swojej przyszłości i decyzję trzeba podjąć za nie i bez niego,
3. *współpracująca w podjęciu decyzji* – rodzice pomagają dziecku, razem z nim zastanawiają się nad właściwym wyborem, natomiast ostateczny głos pozostawiają dziecku w zależności od stopnia jego usamodzielnienia.

Natomiast B. Wojtasik²⁹ podzieliła rodziców, którzy pomagają swoim dzieciom w wyborze zawodu na 3 główne grupy:

- *rodzice dyrektywni*, którzy uważają, że oni wiedzą najlepiej, jaki zawód powinno wybrać ich dziecko, wybierają zawód „za dziecko”, mogą więc popełnić wiele błędów,
- *rodzice partnerzy*, którzy nawiązują dialog. Dziecko jest uznawane przez nich za jednostkę twórczą i samodzielną, która potrafi pokierować własnym losem, ale w pewnych sytuacjach może potrzebować pomocy,
- *rodzice liberalni*, którzy nie wtrącają się, pozostawiają dziecku „wolną rękę” i swobodę działania. Nie oceniają, nie kontrolują, nie pouczają, nie dają żadnych rad. W grupie tej są dwie kategorie rodziców:
 - a) rodzice, którzy uważają, że są niekompetentni, że nie znają zawodów, szkół, wobec tego nie mogą pomóc,
 - b) rodzice wspierający, którzy wiedzą, że ich dzieci poradzą sobie najlepiej, oni zaś pobudzają je jedynie do aktywności, są cierpliwymi słuchaczami, zwiększają poczucie bezpieczeństwa i zaufania do własnych sił dziecka.

Autorka podkreśla, iż ważne jest w jaki sposób sami rodzice postrzegają swoją rolę w tym trudnym procesie i czy doceniają jego znaczenie dla przyszłych losów dziecka.

To, co rodzice wiedzą o swoim dziecku, to ich wiedza zdobyta w czasie obserwacji jego zachowania, w czasie prowadzonych z nim wspólnych rozmów i dyskusji, w sytuacjach wspólnego działania, rozwiązywania zadań, pokonywania trudności. Wszecstronna i wnikliwa wiedza o dziecku to znajomość jego reakcji i zachowań, jego przeżyć i doznań, jego właściwości psychicznych. Ta wiedza rodziców ma ogromną wartość poznawczą, ponieważ zostaje zdobyta w naturalnych warunkach codziennego życia. Jeżeli rodzice naprawdę interesują się dzieckiem i jego codziennymi sprawami, to posiadają o nim rzetelną wiedzę.

²⁸ I. Janiszowska, *Zagadnienia orientacji i selekcji szkolnej*. Warszawa 1971, s. 133.

²⁹ Zob. B. Wojtasik, *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Warszawa 1997.

Zarówno sytuacja, gdy rodzice nie chcą wziąć pod uwagę zdania dziecka i w sposób autorytatywny podejmują za nie decyzję, wychodząc z założenia, że „wiedzą lepiej”, jak i taka, w której rodzice pozostawiają dziecko samemu sobie twierdząc, że przecież „to jego życie i jego decyzja” – nie są właściwe. Także doradcy zawodowi zauważają tę tendencję wśród rodziców, którzy niejednokrotnie nie umieją realistycznie ocenić predyspozycji dziecka do zawodu. Jak podkreśla L. Słodowa rodzice powinni aktywnie współuczestniczyć w wyborze zawodu przez dziecko, prowadzić z nim rozmowy już wcześniej, zachęcać do zdobywania informacji z różnych źródeł (...) W razie różnicy zdań rodzice muszą rozważyć sprawę, dociec, co leży u podstaw decyzji dziecka³⁰.

Podsumowując, warto podkreślić, że rola rodziny w przygotowaniu dziecka do trafnego wyboru dalszego kierunku kształcenia oraz przyszłego zawodu jest niezmiernie ważna. Trzeba pamiętać, że to właśnie od postawy rodziców, ich przygotowania, wypełniania swoich obowiązków, w dużej mierze zależy droga życiowa dziecka, wybór szkoły czy też zaniechanie dalszego kształcenia się. A przecież trafnie wybrany zawód daje satysfakcję, poczucie przydatności, a nawet niezbędności w pracy oraz możliwości pełnej samorealizacji³¹.

To właśnie rodzice mają ogromny wpływ na przygotowanie dzieci do pełnienia przyszłych ról zawodowych. Rodzina wpływa na kształtowanie się zainteresowań, aspiracji, planów i decyzji zawodowych dzieci oraz młodzieży. Ważne jest zatem, aby rodzice stali się ich właściwymi doradcami. Każdemu nastolatkowi, który dokonuje tak ważnego i niełatwego wyboru potrzebna jest pomoc i rada, którą powinien znaleźć właśnie u rodziców. To właśnie rodzice są osobami, które mogą im w tym procesie istotnie pomóc. Dlatego też warto nawiązać współpracę z rodzicami, aby uzyskać w nich ważnych sojuszników w prawidłowym przygotowaniu młodzieży do podjęcia decyzji zawodowej.

Bibliografia

- Bańka D., *Psychologiczne uwarunkowania perspektyw zawodowych młodzieży*, Katowice 1983.
Czarnecki K., *Rozwój zawodowy człowieka*, Warszawa 1985.
Czerwińska-Jasiewicz M., *Psychologiczna analiza cech decyzji zawodowych młodzieży szkolnej*, Warszawa 1979.
Czerwińska-Jasiewicz M., *Psychologiczne problemy wyboru zawodu*, Warszawa 1991.
Hurlock E.B., *Rozwój młodzieży*, Warszawa 1965.
Janiszowska I., *Zagadnienia orientacji i selekcji szkolnej*, Warszawa 1971.
Kawula S., *Rodzina wiejska a wychowanie*, Toruń 1973.
Kujawa D., *Opieka rodziny nad dzieckiem w procesie orientacji zawodowej*, „Wychowawca” 2005, nr 11.
Kwieciński Z., *Drogi szkolne młodzieży u środowisko*, Warszawa 1980.
Musialska K., *Aspiracje życiowe młodzieży stojącej u progu dorosłości*, Kraków 2008.
Nowacki T., *Zawodownawstwo*, Radom 2001.
Ossowski R., *Psychologiczne i socjologiczne aspekty pracy zawodowej i bezrobocia w okresie przemian*, „Szkola Zawodowa” 1993, nr 7.

³⁰ L. Słodowa, *Jak pomóc dziecku w wyborze zawodu?* „Wychowawca” 2000, nr 1, s. 13.

³¹ D. Kujawa, *Opieka rodziny nad dzieckiem w procesie orientacji zawodowej*. „Wychowawca” 2005, nr 11, s. 16.

- Ossowski S., *Z zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa 1967.
- Pieter J., *Poznavanie środowiska wychowawczego*, Warszawa 1972.
- Podoska-Flipowicz E., *Podstawy zawodoznawstwa, orientacji i poradnictwa zawodowego*, Bydgoszcz 1996.
- Porożyński H., *Aspiracje życiowe młodzieży*, „Edukacja” 2001, nr 4.
- Rachalska W., *Wybór zawodu a wychowanie przez pracę w rodzinie*, Warszawa 1984.
- Skorny Z., *Aspiracje młodzieży oraz kierujące nimi prawidłowości*, Wrocław 1980.
- Słodowa L., *Jak pomóc dziecku w wyborze zawodu?*, „Wychowawca” 2000, nr 1, s. 13.
- Sokolowska A., *Stosunek młodzieży do jej perspektyw życiowych*, Warszawa 1967.
- Sosnowski T., *Mistrz i uczeń*, Warszawa 1971.
- Szajek S., *Orientacja i poradnictwo zawodowe*, Warszawa 1979.
- Szczupał B., *Rodzina kształtuje osobowość dziecka*, „Edukacja i Dialog” 2000, nr 2.
- Szymański M., *Funkcje edukacji szkolnej w zmieniającym się społeczeństwie*. (W:) T. Lewowicki, A. Szcurek-Boruta, B. Grabowska, *Przemiany społeczno – cywilizacyjne i edukacja szkolna – problemy rozwoju indywidualnego i kształtowania się tożsamości*, Kraków 2005.
- Szymański M., *Procesy selekcyjne w szkolnictwie ogólnokształcącym*, Warszawa 1988.
- Ścisłowicz M., *Aspiracje edukacyjne rodziców a osiągnięcia szkolne ich dzieci*, Kielce 1994.
- Turska E., *Od zabawy do pracy*, Katowice 2000.
- Wiatrowski Z., *Pedagogika pracy w zarysie*, Warszawa 1985.
- Wieczorek G., *Rola rodziców w procesie przygotowania dziecka do wyboru zawodu*, [w:] S. Czarnicka, R. Majer, M. Mirowska (red.), *Rodzina w lokalnym systemie pomocy społecznej*, Częstochowa 2005.
- Wilsz J., *Plany edukacyjno-zawodowe uczniów w kontekście ich stałych indywidualnych cech osobowości*, „Problemy Profesjologii” 2009, nr 1.
- Wilsz J., *Poradnictwo zawodowe zindywidualizowane w kontekście koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości*, [w:] K. Rędziński, M. Zieliński (red.), *Spoleczne determinanty edukacji i gospodarowania*, Gliwice 2008.
- Wilsz J., *Psychologizowana wersja koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości i jej wykorzystanie przy wyborze zawodu*, [w:] T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun i N. Nyczkało (red.), *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, nr III, Częstochowa – Kijów 2001.
- Wilsz J., *Teoria pracy. Implikacje dla pedagogiki pracy*, Kraków 2009.
- Wilsz J., *Uwzględnianie stałych indywidualnych cech osobowości przy wyborze zawodu*, [w:] K. Uździcki (red.), *Edukacja ogólnotechniczna na przelomie XX-XXI wieku*, Kraków 2003.
- Wilsz J., *Znaczenie koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości dla poradnictwa zawodowego*, „Pedagogika Pracy” 2001, nr 38.
- Wojtasik B., *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Warszawa 1997.
- Wojtasik B., *Wybór doradcy zawodu przez młodzież, rodziców i nauczycieli*, Wrocław 1993.
- Wrzesień W., Żurek A., Przybył I., *Rodzice i ich dzieci w tańcu pokoleń*, Poznań 2005.

Recenzent: J. Wilsz